

A történelmi premillennializmus összeomlása

I. Kibékíthetetlen ellentét a millennium felett

A legélesebb eltérés a millennium előtti és a millennium utáni elmélet között volt, és a megjövendő ezer év felett támadt. Közösen elismerték, hogy rövidesen bekövetkező, elkerülhetetlen, hatásában általános és eredményeiben forradalmi; de *mi* történik majd, és *hogyan* lesz véghezvive? Az Isten régen várt országának a megalapítása lesz-e az, mely az igazság, béke és jólét fokozatos terjedésével kezdődik a földön és Krisztus személyesen megjelenik-e majd annak a *végén*? Vagy pedig egy csapás által lesz bevezetve annak a kornak a vége, az igaz halott szószerinti feltámadásával kísérve, Krisztus személyes visszatérése az ég felhőiben, hogy lezárja a régi rendet és megalapítson isteni közvetítéssel egy újat? Észrevehetően megjavul-e majd, vagy romlik-e rohamosan a világ a boldog beteljesülés előtt. Ez volt a szakadás alapja, a kibékíthetetlen különbség legfőbb pontja.

A különleges megbeszélés résztvevői sorában ott találjuk az újonnan létrejött vallási csoportokat a régebben megalapozott felekezetekkel együtt, a vallási eretnekeket csakúgy, mint a hűségeseket, sőt a fanatikus eretnekeket is, mint pl. a mormonok és a shakerek és mások. Az eljövendő millennium volt a fő téma, mely körül az utolsó napok minden más eseménye forgott – a poharak, az ítélet, a szentély megtisztítása, a kegyelemidő lezárulása, az új ég és **(412)** és új föld, és az összes prófétikus időszak végződése. Meg kell állnunk, és megvizsgálni a millenniumról való gondolkodás főbb elveit.

1. A MILLENNIUMRÓL ELTERJEDT HÁROM ELMÉLET – 1841-ben Alexander Campbell, aki a postmillennizmus híve volt, a problémák meghatározásakor a millenniumról alkotott három elméletet sorolja fel: **1)** James A. Begg elmélete szerint – a brit adventi ébredés szószerinti premillennizmusa a szentek ezeréves (vagy 365.000 évig) uralmát jelenti a halandók felett; **2)** Miller nézete a megváltottak átváltozásáról és megdicsőült állapotuk a megújult földön, melyet Krisztus millennium előtti eljövetele vezet be az első feltámadáskor; **3)** az akkor általános postmillennizmus „protestáns elmélete”

szerint az advent előtt a világ hosszú ideig tartó javulásával és megtérésével. Hagyjuk a téma teljes megbeszélését a II. részre, mely a következő fejezettel kezdődik, tegyünk itt rövid áttekintést az (1) és (3) pontra.

2. A TÖBBSÉG POSTMILLENNISTA NÉZETE AMERIKÁBAN - Campbell „protestáns elméletnek” nevezett postmillennizmusa és Dowlingnak „az evangéliumi keresztények nagy testülete által tartott”² elméletére való hivatkozása jelzik e nézet uralkodó voltát, amely akkor elért Amerikába. Hasonlóképpen terjedt ez Angliában is, ahol 1833-ban Cunnighamé úgy beszélt róla, mint „azon kor népszerű teológiájának nagy része” és „a jelen napok általános hittétele”³, Skóciában szintén J. A. Begg 1840-ben „ezen ország az utóbbi 10-12 év szokásos nézetének” nevezte (bár mindig volt sok kivétel).⁴

3. A POSTMILLENNIZMUS AZ ADVENT ELÉ HELYEZI AZ ARANY KORSZAKOT – Floyd Hamilton így summázza a **(413)** millennium utáni várakozást: a béke és igazságosság hosszú időszaka a második advent előtt; a világ megtérítésének arany korszaka, beleértve a zsidókat (a zsidóknak, mint nemzetnek a helyreállítása Palesztinában azonban nincs összefüggésben a próféciával); nem hangsúlyozza Sátán megkötözését, de a vég idején lehetséges a gonoszság fellángolása; egyetlen feltámadás és egyetlen ítélet az utolsó napon.⁵

A postmillenniumi elméletet a legismertebb brit magyarázók népszerűsítették – Newton, Scott, a *Cottage Bible (a házi Biblia)*, stb, melyeket sokan olvastak Amerikában is. E nézet Jonathan Edwards, Hopkins és mások hagyatékeként mélyen bele volt ágyazódva az amerikai kálvinista egyházakba; és John Wesley-n keresztül befolyásolta a metodizmust, akinek *Notes on the New Testament (Jegyzetek az Újtestamentumról)* című írása egyesítette Bengel kettős millenniumról való álláspontját.

A postmillenniumi elmélet megerősödését a kor mozgalmi és a kor állapota is elősegítették. A századfordulón emberibb körülmények megteremtésének határozott eszményével volt tele a levegő – társadalmi és politikai reformok, világméretű hittérítő mozgalmak és bibliatársulatok, és a természet meghódításának kitáruló látótere. Különösen Amerikában a határtalan derűlátás és tevékenység, az érzés, hogy korlátlan haladás küszöbén állnak és a körülmények megjavításának minden formájáért való lelkesedés – a világ összes igazságtalanságának orvoslásáért – kiszínezték annak reményét, hogy Isten országát emberi tevékenység útján elérhetik, melyet a kegyelem jelen eszközei segítségével majd Isten Lelke megsegít és keresztülvisz. Valóban, a nagy ébredésben és külföldi hittérítő tevékenységben sokan az

ezeréves királyság kezdetét látták és igyekeztek a királyságot minden eszközzel elősegíteni. Ez valóban gyönyörű, bár elérhetetlen eszmény volt.

4. A POSTMILLENNIZMUS A MODERNIZMUS FELÉ HAJLIK – A XIX. század elején ez a postmillennizmus kimondottan evangélizációs jellegű volt, és arra törekedett, hogy a világot Krisztushoz térítse a zsidók és a pogányok megújulása által. Később azonban a hangsúly a társadalmi **(414)** reformok felé hajlott a keresztény hittételek rovására, és a fokozatos igazság ezer év utáni reménysége idegenné vált az emberi haladás humanista és fejlődő felfogása mellett. Így a postmillennizmus hajlott a modernizmussal való közösségre és a tanok eleme jóformán eltűnve abból, a hangsúly az egyház egységére és a társadalmi evangéliumra esett. Valaki megjegyezte, hogy a XX. századi fejlődés tetőpontra „ért a modern-királyság eszményében, melyből Krisztus mint Király teljesen eltűnt, kivéve ha Ő szolgáltatja az eszméhez a szép történelmi befejezést.”⁷

Bár időnként a világállapotok felkeltették a postmillenisták reményeit, az első világháború kudarcra, hogy a világot biztonságossá tegyék a demokrácia számára, vagyis a királyság bevezetésére, hogy a második világháború ijesztő visszalépését ne is említsük – leértékelte a postmillennizmust. És az az érzés kezd úrrá lenni az ortodox keresztények között, hogy Krisztus személyes visszatérése a világ egyetlen reménysége, és Ő nem késhet soká. Így a pre-millennizmus vagy egyidejűség fokozatosan elfogadhatóvá válnak a XX. század közepén.

II. Az újjáéledő premillennizmus a literalizmust hangsúlyozza

Azonban még XIX. század elején, amikor az állítólagos postmillennizmus volt a „protestáns elmélet”, az egyre aktívabb premillennizmus ragaszkodott Krisztus szó szerinti, személyes eljövételéhez a millennium elején, és hogy véghezviszi a diadalmas antikrisztusi rendszer hirtelen pusztulását, valamint természetfeletti eszközökkel létrehozza az Ő országát. A brit premillennistákat literalistáknak kezdték nevezni, ellentétben a **(415)** „spiritualista” postmillennistákkal, akik az ezeréves királyságban csak Krisztus lelki uralkodását látták a növekvő és győzelmes egyházon keresztül. A literalistáknak követőik voltak Amerikában és ezekkel a milleriták hasonló elveket vallottak.

1. AZ ELLENFELEK EGYETÉRTENEK A KÖZÖS PONTOKBAN – Az Antikrisztus pusztulásáról Amerikában az évezred elején a postmillennisták és premillennisták közös nézetet vallottak. Az 1840-es években az még mindig általánosan elfogadott volt, hogy Isten ítélet alá vonja a pápaságot, azután a pápaságot támogató nemzeteket, vagy azután a hitehagyó protestantizmust

– ezeket az eseményeket többé-kevésbé közvetlen közelinek tekintették. Mindkét táborban sokan várták először a szentély megtisztítását a 2300 év végén, a maga idejében; ez volt az, amiért William Miller legismertebb premillennista és postmillennista ellenfelei egyaránt kevésbé támogatták őt az „1843”-as idő, mint várható esemény hirdetéséért.¹¹

2. A PREMILLENNISTA ÉRTELMEZÉS KÉT ISKOLÁJA – Valamely oknál fogva a postmillennizmus tovább tartott Amerikában, mint Angliában, de a brit literalisták hatását erősen érezték az Atlanti óceánnak ezen az oldalán 1840 előtt. A premillennisták két iskolája, a literalisták és a milleriták, jelentős mértékben különböztek, de két fontos ponton egyetértettek, melyek az ősegyháztól eredtek – **a)** az ezer év előtti személyes eljövétel, amikor közvetlen isteni beavatkozással állítják fel a királyságot, és **b)** a próféciák történelmi értelmezése. Ilyenformán állt össze az a meggyőződés, hogy a bibliatársulatok és a világmiszió nem térítik meg az egész világot, hanem gonosz állapotok fognak uralkodni a földön, amíg Krisztus el nem jön Sátánt megkötözni, a szenteket feltámasztani, és azután megkezdeni ezer éves uralkodását.

E közös hit következtében a milleriták az 1840-es években baráti kapcsolatokat tartottak fenn a literalistákkal, bár különböztek tőlük **(416)** az ezeréves királyság *természetében*.¹² Továbbá szövetségben voltak velük a „lelki” millenniumot hívő postmillennistákkal szemben és a racionalista preteristák és a katolikusellenes futurista irányzattal szemben.

3. TÖRTÉNELMI PREMILLENNISTA NÉZETEK – A brit literalisták történelmi álláspontja a millenniumról majdnem azonos azzal, amit Hamilton felvázolt. A modern premillennistákat felosztotta néhány csoportra, és azzal kezdi, amit ő „történelmi premillennizmusnak” nevez, kiknek tanítását így összegzi: A keresztény korban kifejlődött Antikrisztus közvetlen az advent előtt végső rohamot indít az egyház ellen. E nagy nyomorúság végén Krisztus eljön, a Krisztusban meghaltak feltámadnak, az élő igazak elváltoznak, a zsidók bűnbánatot tartanak és hisznek, és mindnyájan elragadtatnak a levegőégbe, hogy találkozzanak az Úrral. Ezután Krisztus és a szentek leszállnak, az Antikrisztus elpusztul, a gonoszokat örök büntetésre ítélik, Sátánt megkötözik és megalapozzák az ezeréves királyságot. Az ezeréves kor végén Sátánt szabadon engedik, a nemzetek követik őt, lázadásban törnek ki, és a tűzben megemésztenek. Akkor következik a gonoszok feltámasztása, az utolsó ítélet, majd az új ég és új föld, és az örökkévaló királyság.

Különböző nézetekkel találkozunk az ezeréves királyság természetéről – vajon a zsidók uralkodnaak-e vagy a vértanúk, vagy az egész egyház együtte-

sen, vajon a zsidók uralkodnak-e testben a földön, míg az egyház uralkodik a mennyben – és különböző elképzelések voltak a templom visszaállításáról, az Ószövetség jövendöléseinek és az Újszövetség második adventre vonatkozó jövendöléseinek összhangjáról **(417)** a lelki testű szentek és az el nem változott „nemzetek” közötti viszonyról. A „történelmi premillennisták” némely nézete az ósidőkből származott, mint már említettük.

III. A történelmi premillennizmus összeomlása

Említettük már, hogy az óvilági értelmezők közötti eltérés legfőbb pontja és itt Amerikában is, az ezer évre vonatkozott – vajon ezt az áldott időt emberi erőfeszítések idézik-e elő, vagy isteni beavatkozás; vajon a világ fokozatos megtérése által vagy a korszak vízözönszerű végződésével; vajon az azt kísérő föltámadás egyszerűen lelki – a vértanúk lelkének feléledése – vagy a meghalt igazak szószerinti testi feltámadása; és vajon Krisztus eljövetele királyságának felállítására lényegében egy fokozatos erővel történő kiáradás az ezer év alatt, melynek végén Krisztus megjelenne; vagy vajon személyes, látható, dicső és a menyből való fenséges leereszkedéssel vezet be Krisztus az uralkodását.

A kérdés nem csupán az volt, hogy vajon az advent ezer év *előtti* vagy ezer év *utáni*. Ez a kérdés leegyszerűsítése. Valójában a természetes eszközök és a közvetlen isteni beavatkozás közötti ellentét párhuzamos a természetesség és a természetfelettség közötti ellentéttel. Ami az újabb keletű szövetséget illeti a postmillennizmus és a modernizmus között, jegyezte meg Kromminga figyelemre méltóan:

„A modernizmus számúzi a természetfelettit, és a postmillennizmus elhalaszthatja, és el is halasztja a kényelmetlen, természetfeletti eseményeket, amíg az egyház dicső végső állapota be nem futotta pályáját. Amennyiben azt állítja, hogy kevés vagy semmi sincs, ami a mai kilátás szerint összeütközne a jövőben a földi ember történetével.”¹⁴

A „modernizmus” valódiságáról olvasson egyszerűen a „XVIII. századi racionalizmusról” és helyes képet kap a XIX. század eleji Angliáról.

(418) 1. A LITERALISTÁK AZ IGE VÉDELMEZŐIVÉ VÁLNAK – Másrészt annak a kornak a harcias premillennistái síkra szálltak a Biblia igazságainak ihletettségét ellenzőkkel. Hősiesen harcoltak az Igéért, annak ihletettségéért, természetfelettségéért, próféciaiért és szószerinti ígéreteiért; igényt tartottak a szószerintiségre és Literalista megnevezésükre. Keresték az őskeresztény egyház első szeretetéhez visszavezető utat, mialatt állandóan várták hiányzó Urukát. És ezért az Ige tanulmányozására csoportokba gyűltek össze;

prédikáltak, írtak, kiadtak, támogatták a missziónáriusokat, és embertársaik segítségére siettek.

2. A SZÉLSŐSÉGES LITERALIZMUS SÚLYOS ELTÁVOLODÁSHOZ VEZETETT – Sajnos a Szentírás betűihez való ragaszkodás a Biblia ezen bajnokai közül néhányat a literalizmus végleteihez vezetett, mely hangoztatta a júdeista ezer évet és végül is olyan szélsőséges nézeteket hozott létre, melyek tagadták az egyház egységét, a kegyelem szövetségének egységét és a Szentírás egységét. Furcsa, mert úgy tűnik abbeli igyekezetük, hogy az ószövetségi próféták Messiásra vonatkozó jövendölésit igazolják, olyan nézetekhez vezetett, melyek végül is megfosztanák az egyházat, hogy a Szentírás nagy részéből bármely közvetlen módon részesüljenek, beleértve az evangéliumokat is. De a régebbi típusú történelmi premillennizmus különböző okok miatt bekövetkezett bukása, mely az előző századokra vonatkozó prófécia fokozatos beteljesedésére épült, csak részben történt a próféciáértelmezés különböző pontján létrejött véleménykülönbségek miatt. Most nézzük meg a változás okait.

3. A PRÓFÉCIÁK BETELJESÉDÉSÉRE VONATKOZÓ ELTÉRŐ NÉZETEK – Volt egy éles nézeteltérés arról, hogy (mely gyakorlatilag csak a brit adventi ébredésre korlátozódott), vajon a Dániel 8:14. verse ténylegesen 2300 vagy 2400 napról ír-e¹⁵, mint azt a kisebbség állította, de mindkét nézettel az időszakok ugyanabban az időben értek véget. Arról is viták folytak, hogy vajon a 2300 év volt-e az utolsó **(419)** prófétikus idő, amelyik 1843, 1844 vagy 1847-ben végződne, vagy pedig a megjövendölt 1335 év 75 évvel túlterjedve az 1260 év végén, és így csak 1867-ben végződne – mely a 2300 év végét csak fontos mérföldkővé csökkentette.

És még volt sokféle nézet arról is, hogy vajon a 2300 év befejezése az egyház „megtisztítását” hozza-e vagy Palesztináét a mohamedánoktól. A későbbi felfogás szerint a zsidók helyreállítását vonta magával, rendszerint ös-sze volt követ a Dániel 8. fejezet kis szarvának a mohamedánizmusra vonatkozó értelmezésével, a hatodik trombitával (annak 391 éves időszakával), és a hatodik pohárnak az Eufráteszre való kitöltésével.

Azonkívül viták folytak az Isten ítéletórájának természetéről – vajon ez csak a pápaságra és a mohamedánizmusra vonatkozó fenyegető Isteni „ítélet” (főként földi, politikai eseményekre korlátozva) vagy a második advent félelmetes jelenetei és a századokon keresztül meghozott bírói ítéletek.

4. A PRÓFÉCIÁK NEM TELJESEDÉSE LETÖRI A LELKESEDÉST – Kétségtelen, hogy a napóleoni háborúkra alapozott be nem következett korábbi jóslatok némelyekben csökkentette a prófeciáknak a történelemben való beteljesedése iránti bizalmat. Bizonyos várt időpontok elmúlása, mint pl. az 1836 – melyet mindenfelé tanított Bengel Európában, de még Wesley is Britanniában¹⁶ – a lelkesedés lanyhulását eredményezte.

A literalisták között, akik az utolsó napok jövendöléseit Izráel szószerinti helyreállítása köré összpontosították, nagy volt a reménység, hogy Palesztina megnyílik a zsidók előtt és nagy lelkesedés jelezte a missziós társulatokat, amelyek a zsidók megtérítésére törekedtek. Talán ez késztetett sokakat arra, hogy vizsgálják meg Izráel jövőbeni helyreállítását – megtérésüket a második advent után.

(420) 5. AZ IRVINGIZMUS SÚLYOS SZAKADÁST EREDMÉNYEZ – Másik bomlasztó tényező volt a brit prófétikus ébredés egyik legfényesebb csillagának, a szentéletű, de súlyosan félrevezetett Edward Irving elpártolása, kinek az irvingista vagy katolikus apostoli egyházzal való nehézségei megtörték a szívét és kétségessé tették álláspontját az „ismeretlen nyelvek”, „angyalok”, „apostolok”, stb. módszere miatt. Irving eredetileg történelmi értelmező volt, de Lacunza könyvének fordítása lényegesen elősegítette a futurizmus meghallgatását.¹⁷ Az ő fordítása éppen akkor jelent meg, amikor Samuel Roffey Matitland kezdte bevezetni a protestántizmusba azokat az ellenértelmezéseket, melyeket a jezsuiták eszeltek ki, hogy tisztázzák az antikrisztusi pápa ellen felhozott vádakát, amelyek John Henry Newman-nál és a Traktarianusoknál olyan jól beváltak.¹⁸

6. BEVEZETIK A KATOLIKUS ELLENÉRTELMEZÉSEKET – A protestánsok körében még másik két bomlasztó tényező, a katolikus futurista és a pretorista ellenértelmezés volt. A pretorizmus már megkezdte a protestáns egység megtörését az Antikrisztus alapvető azonosításáról, és a nap-év elvéről, amint bizonyos befolyásos európai protestánsok tagadni kezdték azokat az elveket, melyek a reformációt oly hatalmas erővé tették. Samuel Lee hozta ezt be Angliába 1830-ban¹⁹ és ez a prófeciák racionális nézete felé hajlott.

Mialatt némelyek az 1260, 391, és 2300 éves prófétikus időszakok végének közeledtét jelző eseményekre vártak, a preterizmus egyengette az utat azok ihletettségének a tagadásához, Porphyry szofista elvei indokolása által, hogy Dániel könyvét a Macabeusok korában írta valami zsidó. A preterizmus számára a kis szarv egyszerűen csak Antochus Epiphanes volt, a 3 és ½ idő azonban szószerinti évek, és a 2300 nap csak szószerinti, 24 órás napok. Mások ezzel a párhuzamosan felelevenítették azt a kibúvót, hogy a Jelenéseket

valami **(421)** János nevű presbiter szerkesztette, nem a szeretett apostol, - és ezért nem kanonoki, mert nem apostoli.

És most a másik jezsuita tétel a futurizmus tolaodott be a protestánsok soraiba. Irvingnek a Lacunza fordítása és a Maitland írásai terjesztették azt a brit literalisták között. Kb. 1830-ban határozott támadásba kezdett.

IV. Új fejlemények miatt feladják a történelmi premillennizmust

Mire az 1843-1847-es várakozási idő elérkezett, az eredeti mozgalom Britanniában túljutott csúcspontján, és a literalisták tekintete már 1867 felé fordult. Megkezdődött a régi álláspontok feladása. Láthatóvá vált a történelmi értelmezés régi mérföldköveitől való elhajlás és az új futurista elmélet és rendelkezés előnyben részesítése. De Amerikában a brit egyházi rendszer kezdetének nem volt észrevehető hatása az 1840-es évben és úgy látszott, hogy a futurista nézeteket is csak lassan veszik át. Itt a literalisták és más premillennisták között a vita az ezeréves királyság júdeista jellegéről folyt.

1. ÚJ NÉZETEK ALAKULTAK KI A BRIT KONFERENCIÁKON – Ezen új eljárás kezdete jelentőségteljes. A XIX. század harmadik és negyedik évtizedében a brit adventi ébredés idején számos próféciával foglalkozó konferenciát tartottak és próféciával foglalkozó társulatok jöttek létre. Ezen konferenciák közül némelyiken az értelmezés új futurista rendszere kezdett kialakulni, - nyomorúság megelőzés, egy titkos „elragadtatás”, a „köz” elmélete, feloldozás és hasonlók. Az Albury Parkban tartott konferenciákról indult ki a három kötetes *Dialogues on Prophecy (Párbeszéd a próféciákról)*, melyben olyan véleményeket jelentettek ki, melyek a nyomorúság előtti „elragadtatásra” és szintén egy prófétikus „hétre” utaltak az időszak végén, bár egyik sem volt határozottan kifejtve, mint teljes értékű hittétel.²¹ És Edward **(422)** Irving volt az Albury Konferenciák egyik fő résztvevője.

A *Dialogues* hangja azonban feltétlenül történelmi volt, bár Drumond megjegyezte, hogy nem szabad figyelmen kívül hagyni Maitland és Ben Ezra (Lacunza) tanítását, mely szerint a Jelenések nagyobb része még a jövőben teljeseedik be.²² Ez nem képviselte a csoport egyhangú véleményét, ami nemcsak abból világlik ki, ahogyan a javaslatot előterjesztették, hanem Cuningham nyílt ellenzéséből 1832-ben, a különböző próféciák jövőbeni szöszereinti beteljesedésének Irving-féle elmélete, hogy a próféciák már túljutottak a „jelképes” beteljesülésükön.²³

A Powerscourt Castle-nál Írorszáiban tartott konferenciákon (1830 és tovább) egy új elmélet alakult ki, mely a hitnek egészen új alapjait fektette le. Ez az egyház „elragadtatásán” alapult – mely a feltámadott és élő szentek „felvitelére” vonatkozott, hogy Urukkal találkozzanak (I. Thess. 4:17.) – a végső nyomorúság *elé* helyezve, hátrahagyva a világ lakosságát, hogy keresztülmenjenek egy jövőbeli valóságos antirisztusi szószerinti 3 és fél éves üldözésen, mielőtt Krisztus dicsőséges megjelenése elpusztítaná az elnyomót.

Továbbá, hogy Tregelles helyesen következtetett-e vagy sem Irvingita „ki-jelentéseiből” ezt a tanítást az „ismeretlen nyelveken szólásról” – a forrás, melyből Irving merítette mind a nyomorúság előtti elragadtatás, mind a futurizmus elméletét – az biztos, hogy a Powerscourt Konferenciák idejétől kezdődően a tantételeket mindketten terjesztetni kezdték.²⁵ William **(423)** Cuninghame, aki elfogadta a nyomorúság előtti elragadtatást (bár nem titkosan) ebben az időben – bár ellenezte Irving futurizmusát – Mede-t idézte, aki az elragadtatást egy zsidó hagyományból vette.

2. A LITERALISTÁK A NYOMORÚSÁG ELŐTTI FUTURIZMUST TERJESZTETTÉK – Az eretnokség vádja, mely az irvingizmusra hárult, akadályozta volna ezen eszmék terjesztését a premillenisták körében általában, de némelyik szélsőséges premillenista kibővítette, rendszerezte és forgalomba hozta ezeket prófétikus nézeteket. Így egy kettős második adventet találunk bemutatva, mely az őskeresztény egyház előtt teljesen ismeretlen volt, a nyomorúság előtti elragadtatás visszanyúlik a zsidó hagyományokba és az irvingista jelenségekből vette eredetét, melyeket visszavezethetünk ezekre a jelenségekre, valamint a jezsuita Riberára és Lacunzára, Maitlanddal együtt, aki Róma protestáns védelmezője volt. Ezek a protestánsok biztosan nem lehettek tudatában e tételek eredetének.

A prófétikus nézetek, melyeket azok a futurista literalisták szétsugároztak, magukba foglalják Krisztus egy előzetes eljövételét, melyet sokan titkosnak tekintettek, hogy feltámassza és elváltottassa a megváltottakat Izrael felébresztése előtt; ezt követi a nyomorúság az Antikrisztus alatt; majd a látható eljövétel az Antikrisztus és seregei elpusztítására és az ezeréves királyság felállítására a földön. E királyságban, mint azt a legtöbb történelmi premillenista is hitte, hogy a Krisztushoz megtért zsidók felállítják a királyságukat Jeruzsálemben és a nemzetek túlélői eljönnek a visszaállított templom szolgálataiban való részvételre. Azután Krisztus uralkodása elnyomja a bűnt.

De a zsidók és pogányok nem megdicsőült lények és viszonyuk a megváltottakhoz, akik Krisztussal uralkodnak, nem világos a különböző vélemények

szerint. Azonban az ezer év végén Sátánt szabadon engedik, és lázadásra vezet a nemzeteket. Ezt követi a lázadó seregek tűz általi elpusztulása, a végítélet és az örökkévalóság. Mindebben – mint azt Hamilton élesen megjegyzi-, **(424)** amikor összegzi ezeket a hittételeket, „nagy a különbség” e között és a történelmi premillennizmus között.²⁷

3. A NEM-KERESZTÉNY ELEMÉK VISSZATÉRÉSE – Érdekes felfigyelnünk arra, hogy a protestáns literalisták és a rómaiakhoz hajló oxfordi mozgalom egyaránt elfogadták Maitland protestáns futurizmusát. Mindkettő az ősi egyházhoz való visszatérés ellenhatásaként jött létre tiltakozásként a racionalizmus ellen, és egy tekintélyes kereszténység után való sóvárgásként. De az egyik a Bibliához fordult, a másik pedig a római katolikus egyházhoz. Nem hasonlítottak egymásra, kivéve azt, hogy mindkettő az ősegyházból vett át dolgokat, abból az időből, amikor a korai romlottság már beállt. És az Oxfordi vagy Tractarian-mozgalom a kereszténység olyan állapotához tért vissza, mely már a középkori egyház gonoszságait növelte magában.

Hasonlóképpen a protestáns futuristák visszatértek a chilianizmus olyan fajtájához, mely nem-keresztény eredetű elemeket foglalt magába, mint az ősi zsidó hagyomány elnyomó zsarnoki Antikrisztusa, és magukkal vitték az ősegyház szó szerinti földi királyságának egy igen szélsőséges gondolatát, és eltérő irányban az ősegyház semmit sem álmodott – egy fizikai zsidó királyság, elkülönülve a keresztény egyháztól.

4. ELTÉRÉSEK AZ ŐSEGYHÁZ FUTURALIZMUSÁTÓL - Az ősegyház próféciaértelmezése két dologra összpontosult: a prófécia történelmi nézetére és egy természetfeletti premillennizmusra, melyben Isten országa a Magasságos Egek szenteinek adatik – minden korszak megváltottainak – a dicsőséges második adventkor. Látszólagos futurizmusuk egy olyan tévedés volt, melyet fokozatosan helyesbítettek a beteljesedés szerint. Sajnálatos módon ez a szélsőséges literalista premillennizmus az ősegyházi értelmzés jelentéktelen elemeihez, a futurizmushoz tért vissza, - kiszakítva a szövegösszefüggésből - és a judaista jellegű literalizmusra, melyre soha sem gondoltak a korai századokban.

Ez a protestáns futurizmus végső kifejlődésében **(425)** a Jelenések könyvének fő részét az Ószövetség számos más jövendölésével együtt, még az evangéliumokat is, a Krisztus második eljövetele *utáni* időre tette, a szentek „elragadtatását” a zsidó Antikrisztus világuralmát, a nagy nyomorúságot, Krisztus látható eljövetelét, és az ezeréves uralom megalapítását. Ne feledjük, hogy mindezen eseményeket csak a kereszténykor *vége* utánra várták, vagyis csak az első feltámadás után fog az Antikrisztusi fenevad és a

hamis próféta kibontakozni, és csak egy szó szerinti időszakra, nem jelképes prófétikus időre.

Ez a teljesen kialakult futurizmus, de nem ez volt az ősegyház hite. És az őskeresztényeket nem nevezhetjük igazán futuristáknak. Ők nem számítottak hosszú egyházi időszak lejártára ezen beteljesedések megkezdődése előtt. A legtöbb jövődölést a jövőben látták, mivel mint ahogy megjegyezte valaki, „napjaikban olyan kevés valósult meg a történelemben a Jelenésekből.” Csupán a folyamatos történelmi megközelítés hívei voltak.²⁸

Az őskeresztények semmiféle zsidó királyságra sem vártak az ezer év alatt. Az egész egyházat, mint Pál tanította, zsidókat és pogányokat egyaránt az igazi Izraelnek tekintették. És az ezeréves uralmat csak az igaz Izraelre értelmezték. Sohasem hittek a zsidók különállásában, mint olyanban, a keresztény egyháztól elválasztva. Az ilyen nézet a brit premillenisták egyik új fejleménye volt.

5. A LEGTÖBB TÖRTÉNELMI ÉRTELMEZŐ ELLENEZTE – A XIX. század legtöbb brit literalistája történelmi volt, mint azt a *Prophetic Faith* II. és III. kötetében láttuk. A nap-év elvét alkalmazták a hitehagyás hosszú korszakára, mint a fenevad, Antikrisztus, stb. De amint néhányan futurista elemeket fogadtak el, melyben a legtöbb értelmező különbözött a részletekben, a fő vonalakat a régi történelmesek és az új-futuristák a nyomorúság-előtti és a nyomorúság-utániak között vonták meg. Eleinte a nyomorúság-előtti nézetet **(426)** néhányan átvették, akik a protestáns futurizmust elvetették (mint például Cuninghame 1832-ben). Mások mindkettőt elvetették. A zsidókra helyezett hangsúly is különböző volt. Bár majdnem mindegyikük előnyben részesítette a zsidókat az ezeréves királyságban, néhányan ragaszkodtak ahhoz, hogy Ábrahám gyermeke minden megváltott, ez magába foglalja mind a zsidókat, mind a keresztényeket – például J. W. Brooks, de még B. W. Newton is a Plymouth testvérek közül.²⁹ Begg az 1831-ben kiadott írásában nem volt nyomorúság-előtti.³⁰ Más literalisták mint Noell, Woodward és Cox³¹, korábbi nézeteikhez ragaszkodtak és néhányan bizonytalanok vagy határozatlanok voltak, mint Bickersteth és Brooks.³²

Ezek a változatos nézetek Amerikában visszatükröződtek, amint a brit literalisták műveit újra kiadták és olvasták. A legtöbb amerikai premillenista, hasonlóan a korábbi brit literalistákhoz, néhány évig erősen történelmi maradt. Winthrop, bár történelmi volt, átvette a nyomorúságelöttiséget, de visszautasította a dogmatikát. Idézi Cuninghame-t és Bickersteth-t, és kivonatokat közöl Cuninghame harmadik kiadásából a kettős eljövételről –

az elragadtatásról és a későbbi megjelenésről.³³ Megjegyzést tesz erről a tantélekről való vitáról a *The American Millenarian* 1842. évi kiadásában. Láthatjuk tehát, hogyan vertek gyökeret az új elképzelések³⁴ Amerikában, bár nem terjedtek el, csak majd később. Az ezeréves földi királyság judaista természete volt főleg az, ami elhatárolta a literalistákat a milleritáktól az 1840-es években; nem a történelmiség volt az elsődleges kérdés. Ezért tekinthették az 1840-es évek elején a milleriták a literalistákat testvéreknek és társaknak a „lelkileg” való értelmezések elleni harcban a postmillennistákkal.

És most felkészültünk a millerita mozgalom történetének meghatározására.

JEGYZETEK

1. Alexander Campbell, „Az Úr eljövetele” 1. szám. *The Millennial Harbinger* 1831. január, 5-12. o.
2. John Dowling, *A próféciák magyarázata*, 29, 30. o., idézet Nicholban Midnigjt Cry 446. o.
3. William Cuninghame, *A millennium előtti advent* (in the *Literalist*, 2. kötet) xi. o.
4. James A. Begg, Levél az *Idők jeleinek*, 1840. október 15. 109. o.
5. Floyd E. Hamilton, *A millenniumi hit alapjai*, 31. o. és a következő lapokon. Lásd: *Prophetic Faith* II. kötet 649-655, 805, 807. o.
6. D. H. Kromminga, *idézett mű* 189, 255, 286, 287. o.
7. *I. m.* 287. o. Ez a szerző egy figyelmeztető hangot jegyez meg itt arról, hogy az igazságosság társadalmi-politikai királysága eszméje megvalóságának eszközei „az ún. demokratikus kormányzati folyamatokból származhat”, azonban „egyre nehezebb lesz a névből többet megállapítani, mint a parancsuralmat.”
8. *I. m.* 256, 257. o. Hamilton a postmillennisták kiábrándulásáról is beszél az elmúlt harminc évben. Az evolúciós világ fejlődése tanának csődje és az emberi élet keletkezésének tanához való visszatérés, ami a második eljövételre felkészít, ami a világ egyetlen reménye, sok helyen megtalálható.
9. Campbell 1841-ben tapasztalja annak új népszerűségét „általánosságban, ha nem egyetemesen” a protestánsok körében. (Lásd az ő „The Coming of the Lord” című írását a *The Millennial Harbinger*-ben, 1841 szeptember, 424. o.)
10. Edward Winthrop (*Levelek a prófétai szentírásokról*, xiii o.) hangsúlyozza a személyes eljövételt, mint „a vita lényegét”.
11. George Bush, *Okok Mr. Miller nézeteinek visszautasítására*, 6, 7, 11. o. lásd még *The Advent Herald*, 1844. március 6 és 13, 38, 41. o. A millerita nyilatkozatok kiadásáról lásd *Signs of the Times*, 1842. január 1, 151. o. és 1843. május 31. 100. o.
12. A milleriták, hasonlóan mint minden más premillennisták ezeréves uralkodást értettek a földön, bár úgy tekintették, mint ami a megváltott és megdicsőült szenteknek van elkészítve a megújított földön, az örökkévalóság első ezerévében. Az emberi próbaidő végének az ezer év kezdetére való elhelyezése volt akülönbözőségek gyökere közöttük és az összes literalista csoport között.
13. Floyd E. Hamilton, *idézett mű* 21-23. o.
14. D. H. Kromminga, *idézett mű* 233, 234. o.

15. Ez az I. kötet 176-180 oldalain, és a III. kötet 20. fejezetében van megvitatva.
16. Bengelről lásd a *Prophetic Faith* III. kötet 709-712 oldalait; és Wesley-ről a 693 és 694. oldalt.
17. A Katolikus Futuristák eredetéről lásd *Prophetic Faith* II. kötet 484-505 o.; III. kötet Irving megvitatja az 514-526 oldalon; Lacunza 303-324, 658. oldalon; Maltland 542-544. oldalon; Newman és a Tractarianusok 663-669. oldalon.
18. *Prophetic Faith* III. kötet 663-669. o.
19. *I. m.* 596, 597. o.
20. Porphyry-ről lásd *Prophetic Faith* I. kötet 326-330. o.; Jelenésekről lásd: I. kötet 324-326. o.
21. Henry Drummond, Edward Irving és mások, *Párbeszéd a Próféciairól* II. kötet 2. o. 22-28 (elragadtatás); II. kötet 49, 50, 61 (egy hét); az Antikrisztus jövőjéről lásd II. kötet 42. o. A konferenciákról lásd *Prophetic Faith* III. kötet 449-454. o.
22. Henry Drummond, idézett mű I. kötet 377. o.
23. William Cuninghame, *Egy értekezés a Jelenések pecségeiről és trombitáiról* harmadik kiadás, xxix, xxxii, xxxiii. o. Azonban az Albury konferenciákon résztvevő mintegy negyven férfi követte Irving és Drummond vezetését az „Irvingismusban” majd Albury az Irvingite csoport központjává vált, a The Morning Watch pedig gyakorlatilag Irvingita folyóiratként. (Edward Miller, *Az Irvingizmus tanai és története*, 2. kötet 265. o. A The Morning Watch-ról lásd *Prophetic Faith* III. kötet 501. o.)
24. Lásd *Prophetic Faith* III. kötet 584, 585. o.
25. Samuel P. Tregelles, A Krisztus második eljövételének reménye 35. o., idézet George L. Murray-tól *Millennial Studies* 138. o. Ez a nézet határozottan változás volt, mert Irving az Antikrisztus elpusztítását az első feltámadás előttre helyezte el. (Irving, *Előadások a Jelenésekről*, 1. kötet 80, 81. o.)
26. William Cunninghame, *idézett mű* 461 oldalon, 48-482, 496 oldalon. Joseph Mede, *Works*, 4. könyv 22. levél, 775, 776. o. (Erről idézi „Gemara Abodah Zarah 1. fejezet”)
27. Floyd E. Hamilton, *idézett mű* 23. o.
28. D. H. Kromminga, *idézett mű* 333-335, 252, 253. o.
29. J. W. Brooks, *Értekezések az Adventről és Krisztus országáról*, újranyomtatva a *The Literalist*-ben, 53. o; Newtonról lásd Ironside, *idézett mű* 32. o.
30. J. A. Begg, *Csatolt nézet* 194. o.
31. Ennél fogva John Cox (*Gondolatok a mi Urunk Jézus Krisztusunk országáról és eljövételéről*, vii. o. jegyzet) „kifogást emel a rendszer ellen, mely megdönti a Szentírárs protestáns értelmezését a pápára való hivatkozással, beteljesületlennek ábrázolja az Apocalypst és szószerint értelmezi annak jelképes nyelvezetét.”
32. J. W. Brooks, *idézett mű* 81, 82. o. Edward Bickersteth, *Egy gyakorlati útmutató a próféciaikhoz*, 143, 161, 163, o.
33. Edward Winthrop, *Előadások a Messiás második adventjéről*, 90, 91. 151. o, 163, 164. o.
34. Új eszmék eredetének és fejlődésének megvitatásáról lásd a C Függelékét.